

STADSHOLMEN

CERES 4

Svartmangatan 8, Skomakargatan 11

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

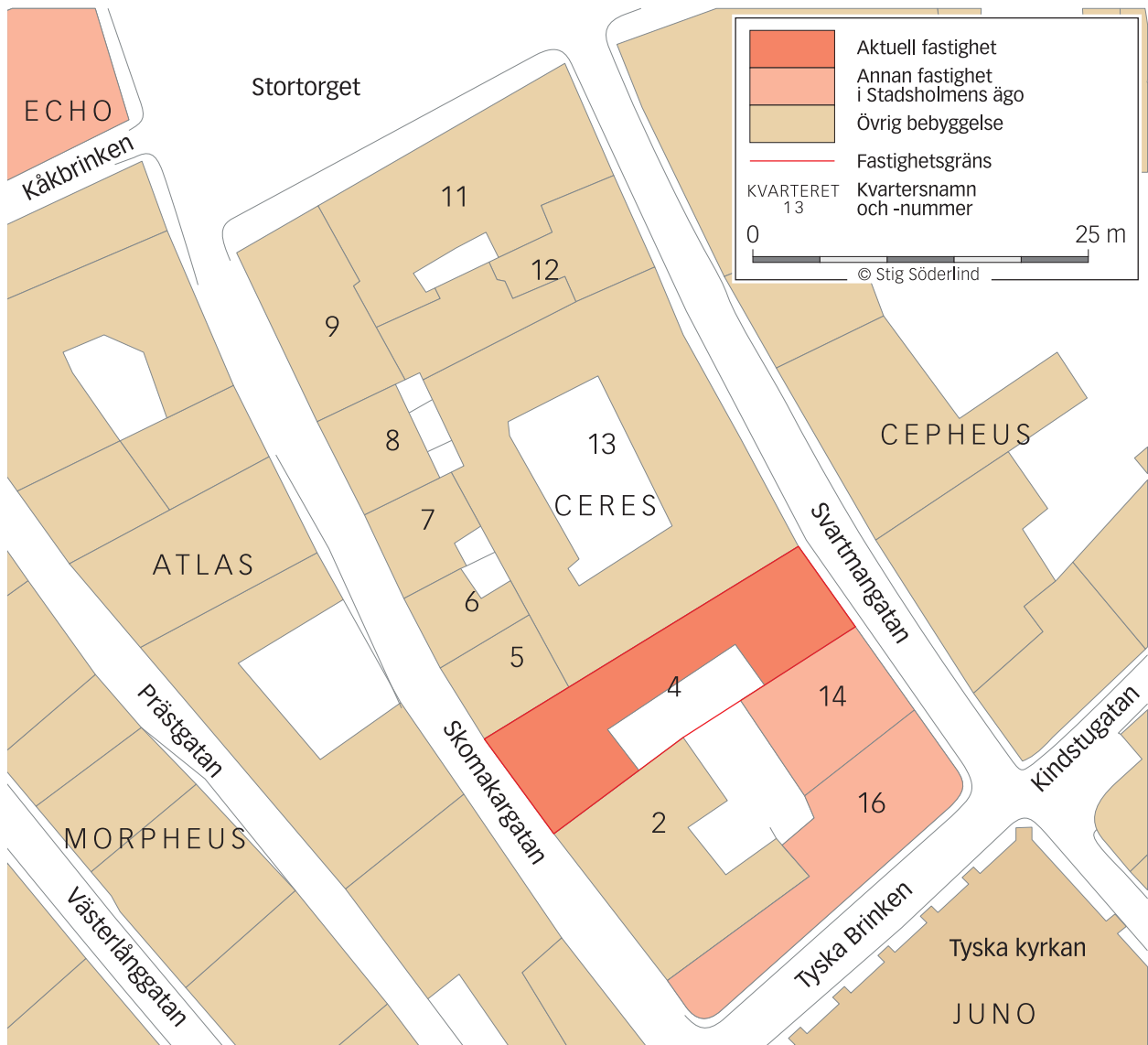
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsam mans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladen.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladen kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladen finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

GÅRDEN SEDD MOT VÄSTER UNDER TIDIGT 1900-TAL. GÅRDSBYGGNADEN INNEHÖLL BODAR OCH AVTRÄDEN. OKÄND FOTOGRAF, STADSMUSEETS ARKIV, FA 30962.

Fastigheten Ceres 4 innehåller en unik vindsvåning, med förråd bevarade sedan 1748 då borgmästaren Peter Fagott lät bygga på huset. Även vindspelen till två hisskappor mot gården står kvar. Flera av vindsförrådets mellanväggar är handbilade, och dörrbladen med beslag är från 1600-talet och tidigt 1700-tal.

Fastigheten innehåller flera tidsskikt. Från källare till tre våningar över gatunivå har medeltida murverk dokumenterats i båda gatufasaderna. Bostadsvåningarna innehåller relativt enhetlig fast inredning från 1700-talet och 1800-talet i form av dörrblad, kakelugnar, taklister, paneler och foder.

Ceres 4 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms

centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre

DE TVÅ GATHUSEN HAR LIKANDE FASADUTFORMNINGAR MEN MOT SVARTMANGATAN FINNS BUTIKSLOKALER I BOTTENVÅNINGEN. DÖRRARNA TILL TRAPPHUS OCH BUTIK ÄR SAMTIDA, FRÅN 1800-TALET SLUT. FOTO: J. MALMBERG.

husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmückning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre

och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Kvarteret och Ceres 4 före 1748

Kvarteret Ceres ligger i Gamla Stans centrala delar, innanför den äldsta stadsmuren. Ceres 4 sträcker sig rakt genom det breda kvarteret med ett hus vid Svartmangatan och ett hus vid Skomakargatan, sammanbyggda med en flygdel. Båda gathusen innehåller medeltida murverk i källarna och tre våningar ovan mark. I gårdsdelen har medeltida murverk dokumenterats till två våningars höjd. Det är troligt att fastigheten utgjort två separata tomter från början. När de i så fall enades till en fastighet är inte känt, annat än att det skedde före sekelskiftet 1700. Då benämndes fastigheten som kungligt

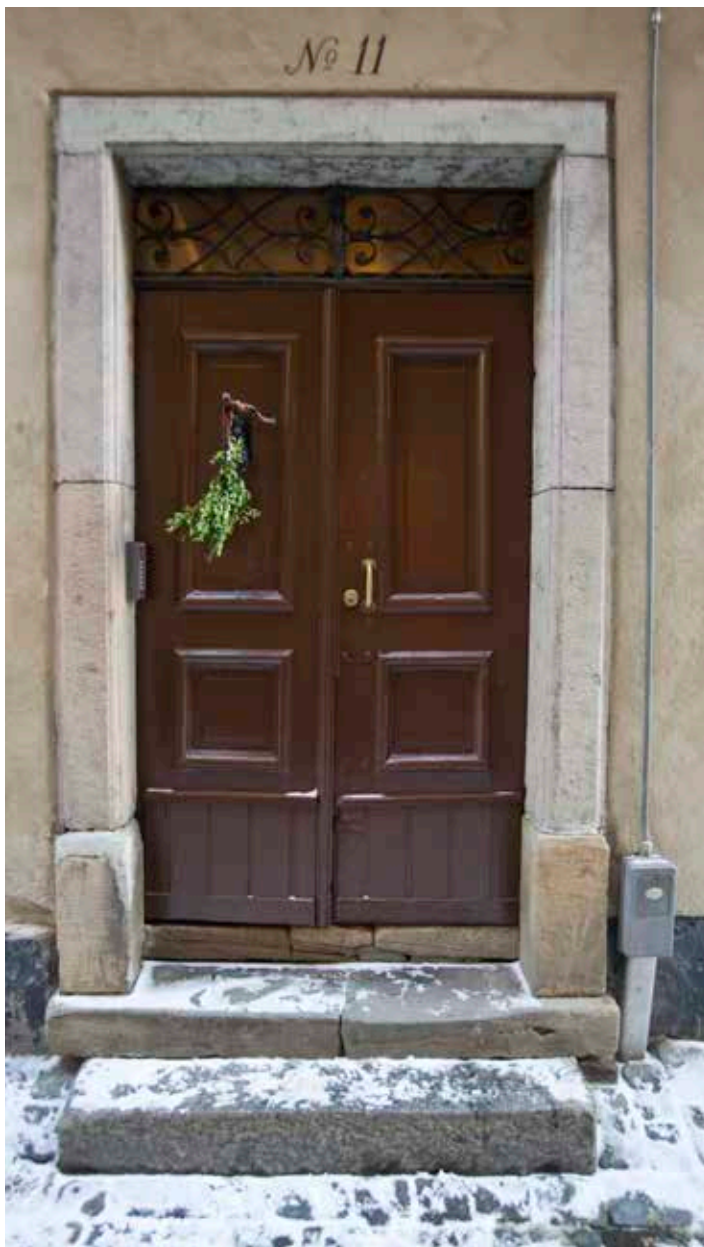
FRÅN SKOMAKARGATAN LEDER NÅGRA TRAPPSTEG UPP
TILL PORTEN. LÄNGRE NORRUT ÄR SOCKELN AV STEN
OPUTSAD OCH FÖRMODLIGEN BEVARAD SEDAN
1600-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

accishus, en funktion som fortsatte in på 1740-talet. Accis var en statlig skatt som togs upp på konsumtionsvaror vid denna tidpunkt.

1700-talets mitt och andra hälft

År 1748 lämnade den dåvarande ägaren, rådmannen Peter Fagott, in en ansökan om nybyggnad. Ansökan

gällde påbyggnad med en våning, som redovisas i plan. Två år senare tecknade Fagott den första brandförsäkringen för sin fastighet. Beskrivningen anger att byggnaderna hade dagens volym och utbredning. Fastigheten var relativt påkostad med stentrappor från källarna upp till vinden. Under båda husen fanns välvda källare, och i bottenvåning-

BÅDE MOT GÅRDEN OCH MOT SVARTMANGATAN SYNS ENSTAKA ANKARSLUTAR AV 1600-TALSTYP I FASADEN, VILKET TALAR FÖR EN OMBYGGNAD AV DE MEDELTIDA HUSEN VID DENNA TID. FOTO: J. MALMBERG.

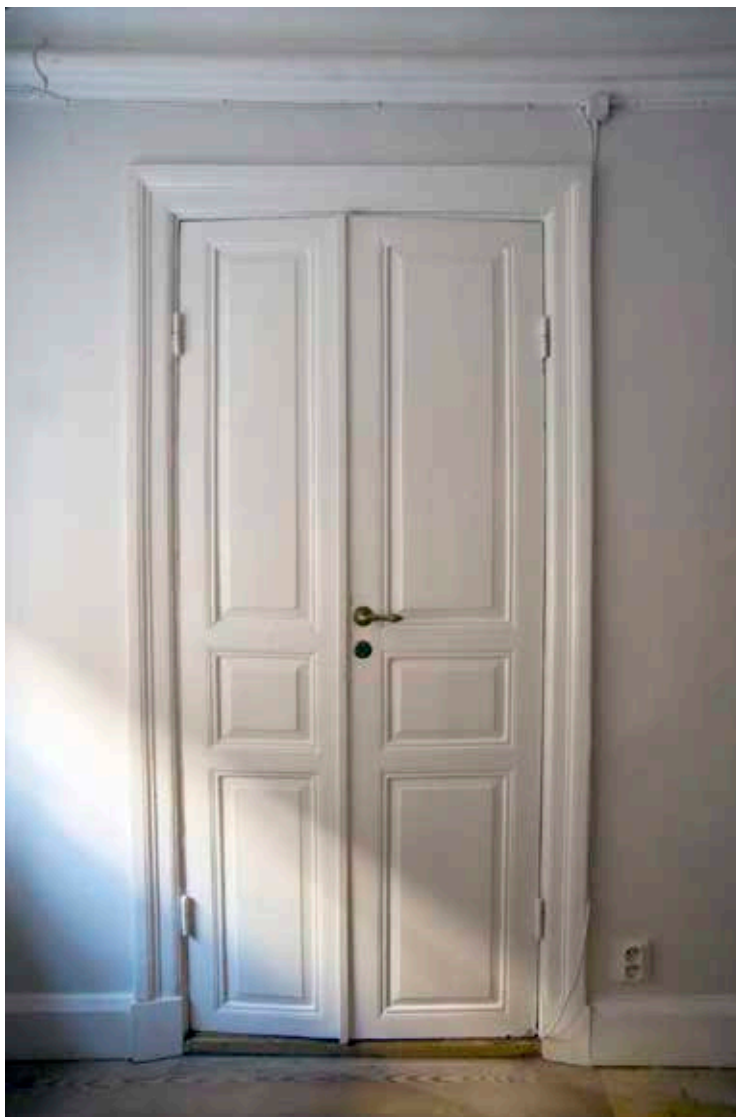
PORTENS PARDÖRR OCH SANDSTENSOMFATTNING MED EN ENKEL PROFILERING ÄR FÖRMODLIGEN SAMTIDA MED PÅBYGGNADEN 1748. FOTO: J. MALMBERG.

en vid Skomakargatan en bagarstuga, kök och skafferier. Övriga våningar var bostadsvåningar med en sal, två till tre rum eller kammare, samt kök. Vinden angavs ha nya spel och trossar, vilket stämmer med att huset hade påbyggts. Gården var stenlagd med gatsten. Enligt 1760 års mantalslängd tillhörde fastigheten den avlidne rådmannen Fagotts dödsbo. I huset bodde sju hushåll varav det största förestods av skräddaren Hans Carlström. Han bodde här med sin fru, sju barn (varav en son till sjöss), en gesäll, två lärgossar, en dräng, en piga och en tjänsteflicka. Två hushåll som förestods av kvinnor bedrev också verksamhet i fastigheten. Vinskänksänkan Maria Catharina Greve höll källare, och med henne bodde

en son och en piga. Kaffekokaränkan Brita Moden bedrev kaffehus i fastigheten och hushållet bestod av henne själv, en son och två pigor. Senare under 1760-talet stod Peter Fagotts son, Friedrich, som ägare. Fastigheten beskrevs mer utförligt 1768, då det framgår att rummen värmdes med gröna kakelugnar och att det på andra och tredje våningen fanns bröst- och fotpaneler. På gården fanns enklare bebyggelse som innehöll mangelbod och toaletter.

1800-talet och 1900-talets början

På 1840-talet var ägaren var kapten Nils Gustav Lindeberg. Husets värde hade då höjts i brandförsäkringen, vilket kan tala för att en renovering hade

PARDÖRREN MED PROFILERAT FODER ÄR SANNOLIKT FRÅN 1800-TALET, MEN DÖRRTYPEN FÖREKOMMER OCKSÅ UNDER 1700-TALET OCH EN ÄLDRE DATERING ÄR MÖJLIG. FOTO: J. MALMBERG.

genomförts. En skillnad som nämns är att vindskontoret hade utökats från åtta till elva. Bebyggelsen beskrevs i brandförsäkringen som ett stenhus vid Skomakargatan med en flygel vid gården, samt en utbyggnad söderut vid Svartmangatan. I flera rum omnämns socklar och mittelbandslister, kakelugnar, fotpaneler och bröstpaneler. Nils Gustav och hans fru Anna Carolina bodde enligt mantalslängderna kvar i huset 1860 och 1877. Vid det senare tillfället hade Nils Gustav slutat vara yrkesverksam. Förutom paret själva fanns där tio hyresgäster. Förmodligen stannade fastigheten i släkten, eftersom en sjökapten H. G. Lindeberg var ägare 1883. Under hans tid förändrades bottenvåningens fasad mot Svartmangatan och dagens butiksdörr liksom portens dörrblad tillkom. Som i många av Gamla stans fastigheter under början av 1900-talet pågick många olika

verksamheter inom Ceres 4. År 1921 fanns här en målarverkstad och en salubod, och på andra och tredje våningen användes flera rum som bokbindarverkstad. En av ägarna till fastigheten var Gösta Selling, som senare blev stadsantikvarie i Stockholm och chef för det nybildade Stadsmuseet. Den låga gårdsbebyggelsen med toaletter och mangelbod fanns kvar på 1920-talet men revs senast 1973.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

En ombyggnad och renovering skedde i början av 1970-talet, då fastigheten var i Stockholm stads ägo. Flera kakelugnar togs bort, dörröppningar och dörrblad flyttades och vissa snickerier kompletterades. En ventilationstrumma sattes in på vinden och mot Svartmangatan ersattes den norra butikens dörr av ett fönster. Det tycks också som om fönsterbågarna

DE ENKLA FÖNSTERPANELERNA
ÄR SANNOLIKT FRÅN 1800-TALET
LIKSOM FÖNSTERFODREN.
FOTO: J. MALMBERG.

byttes, förutom på vinden. År 1999 renoverades ytskikten i trapphuset mot Skomakargatan. Ambitionen var att rekonstruera färgsättningen från sent 1800-tal.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

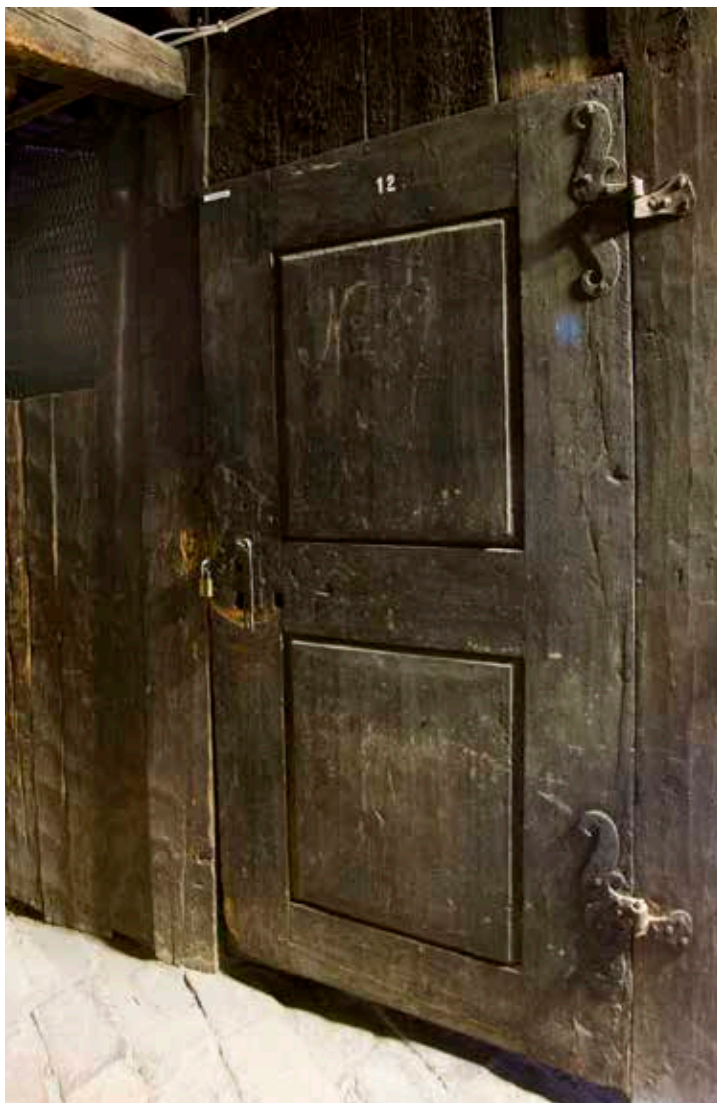
De två gathusen är fyra våningar höga med slätputsade fasader, där bottenvåningen är avfärgad i grått och våningarna ovanför i gult. Även gårdsfasaderna är slätputsade och avfärgade i gult. Gathusen har sadeltak medan flygeldelen har pulpettak, med två takkupor mot var gata och två mot gården. Båda gathusportarna har omfattningar av sandsten med en enkel profil, sannolikt från 1700-talets mitt. Mot Skomakargatan är porten en helfransk pardörr från 1700-talet med ett samtida eller äldre järngaller ovanför, och stentrappa ner till gatan. Porten mot Svartmangatan är en enkeldörr från 1800-talets andra hälft i samma nivå som gatan. Sockeln består mot Skomakargatan av synlig sten av omväxlande storlek, sannolikt delvis bevarad sedan 1600-talet.

Mot Svartmangatan är sockeln putsad, möjligen döljer sig sten under putsen. I samtliga fasader är fönstren på våning 1 och 2 trappor högre än i de andra våningarna och indelade med mittpost och tvärpost till fyra bågar. I bottenvåningen och i den översta våningen är fönstren lägre och indelade med mittpost till två bågar, med undantag för de stora butiksfönstren. Fönstersnickerierna byttes sannolikt på 1970-talet. Både i gårdsfasaden och i fasaden mot Svartmangatan syns ankarslutar som talar för en ombyggnad på 1600-talet. Den östra av vindens takkupor mot gården har äldre fönsterbågar bevarade. Gårdens portar med yttre, liggande panel är sannolikt från 1900-talet.

Interiör

Trapphusen

Portgångarna har golv av kalksten, mot Skomakargatan med en ränna av sten bevarad för att leda vatten från gården till gatan. Trapporna är i båda husen av sten upp till vinden, liksom vilplanen. Vid Svartmangatan har planstegen en vit, målad kantdekor.

VINDEN ÄR MYCKET OVANLIG, KANSKE UNIK, MED EN STOR DEL AV SIN INREDNING BEVARAD FRÅN 1748. FOTO: J. MALMBERG.

Lägenheternas ytterdörrar är äldre och av olika typ. Många dörrar har fyra utanpåliggande fyllningar, en dörr som var vanlig under 1600-talet men även förekom senare. En dörr är en halvfransk rokokodörr tre speglar, men även yngre halvfranska dörrar med fyra speglar förekommer. I många fall sitter äldre knoppgångjärn kvar men däremot inga äldre beslag. Dörrfodren är från tidigt 1800-tal och senare.

Bostadsrummen

I flera av lägenheterna finns en enkelt profilerad taklist av en typ som förekommer under 1700-talet men också på 1800-talet. Flera rum har fönsterfoder, fönsterpaneler och bröstpaneler, halvfranska och profilerade eller med stenprofil. Liksom fotpaneler, pardörrar och dörrfoder är dessa sannolikt från 1800-talet, även om enstaka dörrblad är äldre. I en lägenhet är en kakelugn från 1700-talet bevarad.

Snickerierna tycks i vissa fall ha kompletterats med nya i äldre stil, sannolikt vid renoveringen 1970.

Vinden

Vinden är fantastiskt välbevarad, till stor del orörd sedan 1748 och förmodligen unik i Stockholm. Vindsförrådets väggar är uppförda av handbilade plankor. Dörrbladen med två eller fyra fyllningar är sannolikt 1600-talsdörrar som flyttats upp från bostadsvåningarna då vinden inreddes eller i några fall senare. Gångjärnsbeslagen är S-formade 1600-talsbeslag eller platta beslag från 1700-talet. Den östra takkupan har äldre fönsterbågar med kryss i spröjskorsen. Till takkupornas hiss bommar står vindspelen kvar, även golvet brandbotten av tegel är från uppförandet. Ett toalettkontor med väggar av pärlspont är ett tillskott från tidigt 1900-tal.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kommande

generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.